

อุทยานเมืองเก่าพิจิตร พื้นที่แห่งความทรงจำ Phichit Historical Park: Sites of Memory

วรพล ศิริชื่นวิจิตร^{1*}

Worapon Sirichuenvichit

Received: 27 November 2023

Revised: 14 December 2023

Accepted: 20 December 2023

¹ ครูกระบวนการ ประจำโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อีเมล worapon.si@lsed.tu.ac.th

Facilitator Teacher, Thammasat Secondary School,
Faculty of Learning Sciences and Education, Thammasat University

Email: worapon.si@lsed.tu.ac.th

* Corresponding author

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง อุทยานเมืองเก่าพิจิตร พื้นที่แห่งความทรงจำ มุ่งศึกษาประเด็นเกี่ยวกับเรื่องเล่าและการสื่อสารความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผ่านการสร้างอุทยานเมืองเก่าพิจิตร ที่มีต่อการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดพิจิตร ผ่านการศึกษาและการตีความด้วยระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ผ่านเอกสารทางประวัติศาสตร์ หนังสืออนุสรณ์จังหวัดพิจิตรที่เขียนโดยส่วนราชการของจังหวัดพิจิตร ตลอดจนเอกสารลายลักษณ์อักษรจำพวกพงศาวดารที่มีการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิจิตร ร่วมกับแนวคิดเรื่องพื้นที่แห่งความทรงจำ (Sites of Memory) โดยปีแอร์ นอรา (Pierre Nora)

ผลการศึกษา พบว่า ความเป็นมาของประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ผ่านเรื่องเล่าของการสร้างเมืองพิจิตร มีส่วนสำคัญในการสื่อสารความทรงจำร่วม ผ่านการสร้างอนุสาวรีย์พ่อปู่พระยาโคตรบอง การจัดประเพณีประจำจังหวัดโดยหน่วยงานวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร สะท้อนให้เห็นถึงการผลิตซ้ำของการสร้างพื้นที่ความทรงจำของผู้คนในจังหวัดผ่านข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างสำนึกร่วมทางชุมชนที่มีความเป็นมาที่ยาวนาน เพื่อทำให้ผู้คนเกิดสำนึกทางประวัติศาสตร์ของตนเองร่วมกันผ่านพื้นที่ทางกายภาพ

คำสำคัญ : พื้นที่แห่งความทรงจำ; ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น; อุทยานเมืองเก่าพิจิตร

ABSTRACT

This study investigated the role of Phichit Historical Park as an essential site for exploring and comparing collective memory narratives and communication. Local historical Phichit Province perceptions are examined by interpreting historical documents, local government publications, and royal chronicles, guided by Pierre Nora's concept of sites of memory.

Insights into Phichit's historical origins focused on the narrative surrounding its urban establishment. Monuments dedicated to historical characters and annual provincial ceremonies organized by the Phichit Provincial Cultural Office reflected historical events, offering a glimpse into community memory space reproduction.

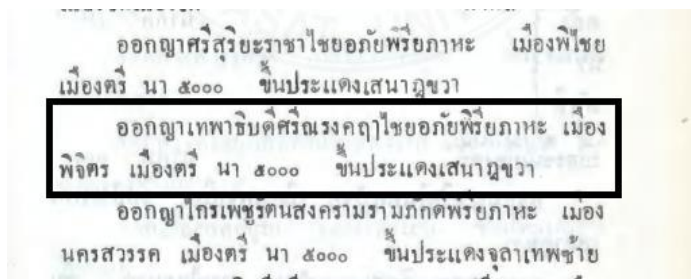
To emphasize the creation of a shared community space, the study underscored the significance of highlighting an enduring community development narrative. It sought to bridge historical accounts with contemporary communal benefits to foster a sense of unity and coexistence in a specific area.

Keywords: Sites of memory; Local History; Phichit Historical Park

บทนำ

จังหวัดพิจิตร ตั้งอยู่ในอาณาเขตที่ราบภาคกลางตอนบนของประเทศไทย ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำสำคัญ 3 สาย คือ แม่น้ำน่าน แม่น้ำยม และแม่น้ำพิจิตร ด้วยเหตุที่มีแม่น้ำไหลผ่านหลายสายนี้เอง ตลอดเขตพื้นที่ของจังหวัดจึงมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน เพื่อสร้างชุมชน และเพาะปลูกพืชพรรณต่าง ๆ ซึ่งปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่จังหวัดมาเป็นระยะเวลานานหลายศตวรรษ

Wongthes (2006) กล่าวถึง พิจิตร มีชื่อเมืองครั้งแรกเป็นลายลักษณ์อักษรเก่าสุดอยู่ใน พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน นาทหารหัวเมือง มหาศักราช 1398 (พ.ศ. 2021)¹ ความว่า “ออกญาเทพาธิบติศรี ณรงค์ฤไชยอภัยพิริยาภะ เมืองพิจิตร เมืองตรี นา ๕๐๐๐ ขึ้นประแดงเสนาภูขาว”

ภาพประกอบ 1 ชื่อเมืองพิจิตร ในพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน
นาทหารหัวเมือง มหาศักราช 1398 (พ.ศ. 2021)

ที่มา Thammasat University. (1986). Collection of Thai Legal History Reference Book, volume I [ประชุมหนังสือประกอบวิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1]. Bangkok: Faculty of Law, Thammasat University. [Page 297]

¹ พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน นาทหารหัวเมือง มหาศักราช 1398 (พ.ศ. 2021) เป็นกฎหมายที่กำหนดศักดินา ยศ และหน้าที่ของข้าราชการฝ่ายทหาร รวมทั้งข้าราชการหัวเมือง และการเทียบศักดินากับพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ตราขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ รัชสมัยผู้ครองกรุงศรีอยุธยา (ครองราชย์ที่กรุงศรีอยุธยาและพิษณุโลกระหว่าง พ.ศ. 1991-2031) ทั้งนี้ Poonpongpan (2006) อธิบายว่า ศักราชที่ปรากฏในบานแผนกพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน นาทหารหัวเมือง คือ 1298 ปีจอ ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แต่เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่า ศักราช ปีนักษัตร ปีรัชกาลไม่สอดคล้องกัน กล่าวคือ ถ้าเป็นมหาศักราช 1298 (พ.ศ. 1919/ค.ศ. 1376) เป็นปีมะโรง ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระจั่ว) คณะกรรมการชำระกฎหมายตราสามดวง (โดย ศ.ดร.ประเสริฐ ณ นคร) มีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ศักราชที่ถูกต้องในบานแผนกควรเป็นมหาศักราช 1398 ซึ่งเป็นปีจอ ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและเมื่อนำลูกวันคือแรม 10 ค่ำ วันอาทิตย์มาตรวจสอบกับปีนักษัตร พบว่าตรงกับวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2021 (ค.ศ. 1478) (ม.ศ. 1398 + 623 เท่ากับ 2021)

จากหลักฐานข้างต้น สามารถยืนยันการปรากฏอยู่ของชุมชนในจังหวัด พิจิตร และความสำคัญของเมืองในฐานะ “เมืองตรี”² ขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยาในฐานะราชธานี สันนิษฐานว่ามีการอพยพย้ายถิ่นฐานกันเป็นประจำ ด้วยเป็นเมืองสำคัญและมีขนาดเศรษฐกิจรุ่งเรืองในสมัยนั้น นักวิชาการด้านวัฒนธรรมได้ ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลทางชาติพันธุ์ ในจังหวัดพิจิตร พบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ อาศัยปะปนกันอยู่กว่า 10 กลุ่มชาติพันธุ์ ส่งผลให้เกิดการสัมผัสกันอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้ของภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิต การสัมผัสกันเหล่านี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในหลาย ๆ ด้าน กลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural Society) (Srising, 1994; Phichit Provincial Cultural Office, 2013)

Wongthes (2006) กล่าวถึง พัฒนาการเมืองพิจิตรไว้ว่า เมืองพิจิตร มีนามและเติบโตขึ้นหลัง พ.ศ. 1900 จากชุมชนสถานีการค้าริมแม่น้ำน่าน (เก่า) ทาง ตะวันออก แล้วมีแม่น้ำยมอยู่ขนานห่างออกไปทางตะวันตก โดยตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อบ้านเมืองใหญ่ทุกทิศทาง เช่น ทางทิศใต้ ลงไปกรุงศรีอยุธยา-สุพรรณบุรี ออกทะเลอ่าวไทย ทางทิศเหนือ ขึ้นไปเมืองพิษณุโลก (สรลงสองแคว) และสุโขทัย ศรีสัชนาลัย ขึ้นถึงบ้านเมืองในดินแดนล้านนา ทางตะวันตก ติดต่อกำแพงเพชร ขึ้นไปตามลำน้ำปิงถึงเมืองเชียงใหม่ แล้วออกไปแม่สอดถึงหงสาวดีกับทะเลอันดามัน กำเนิดเมืองพิจิตรเป็นผลจากการขยายตัวทางการเมืองที่รวมรัฐสุโขทัยเข้ากับรัฐอยุธยาเป็นราชอาณาจักรสยามเป็นครั้งแรกและการขยายตัวทางการค้าที่มีขนาดใหญ่โตขึ้น ในแผ่นดินสมเด็จพระนครินทราชาธิราช (เจ้านครอินทร์ครองราชย์กรุงศรีอยุธยาระหว่าง พ.ศ. 1952 – 1967) กลายเป็นสถานีการค้าสำคัญระหว่างที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยากับ “เมืองเหนือ” และล้านนา สืบจนถึงยุคกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์สมัยแรก ๆ เห็นได้จากคำบอกเล่าเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผนทะเลาะขุนช้าง แล้วไปฝากม้าสีหมอกไว้กับเจ้านายเมืองพิจิตร กับพลายงามยกทัพตีเชียงใหม่ ไปเอาไพร่พลและเสบียงเมืองพิจิตร แล้วได้นางศรี

² เมืองตรี หรือ หัวเมืองชั้นตรี คือ หัวเมืองที่อยู่ห่างจากราชธานี (กรุงศรีอยุธยา) เกิดขึ้นด้วยเหตุที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงแบ่งหัวเมืองที่เดิมเรียกว่าเมืองพระยามหานครออกเป็นชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครองเข้าสู่ราชธานี หัวเมืองชั้นตรีมีความสำคัญรองลงมาจากหัวเมืองชั้นโท โดยมีทั้งสิ้น 7 เมือง ได้แก่ เมืองพิษณุ พิจิตร นครสวรรค์ จันทบุรี ไซยา พัทลุง และชุมพร (Maha Chakri Sirindhorn, H.R.H. Princess, 2006)

มาลา รวมทั้งนิทานเรื่องไกรทอง-ชาละวัน ฯลฯ มีชุมชนโบราณบนเส้นทางคมนาคม เป็นระยะ ๆ เช่น บ้านทุ่งเพนียด ตำบลหนองลุ่ม อำเภอสามงาม และบริเวณ ใกล้เคียงที่เรียกว่าบ้านกำแพงดินด้วย

๑๑ ขุนแผนวันทองน้องน้ำดา	กรบลาพ่อแม่ทั้งสองศรี
พระพิจิตบุษบาภิปราณี	ถ้อยที่ถ้อยส่งหลังน้ำดา
จากจวนชวนกันลงบันได	ผิวเมื่อยเสียใจเป็นหนักหนา
ท่านผู้ชายผู้หญิงก็ตามมา	แหวะหาม้าสี่หมอกบอกคดี
สี่หมอกเอ๋ยท่านจะส่งเราลงไป	จะตายเป็นเป็นกระไรไม่รู้ที่
จึงพากันเข้ามาลาพาชี	แม้เมิตายคราวนี้คงพบกัน
วันทองว่าพี่สี่หมอกของน้องเอ๋ย	เคยยากมาด้วยน้องในไพรสณฑ์
ยุ้งริ้นมันกินมาหลายวัน	อดสำห้ให้น้องนั้นได้ชีมา
ต้องบุกป่าฝ่าดงพงชฎ	ต้นตัดตดรวมหนามหนา
อดอยากทัญญาฟางกลางพนา	เป็นหลายวันคืนมาในป่ารก
ถึงเมืองพอมิที่จะอยู่	ก็มาจู่จากข้าน้ำดาตก
เป็นเพื่อนยากเพื่อนตายมาหลายยก	จากออกน้องจะพองพัง
ขุนแผนว่าลาแล้วเจ้าเพื่อนยาก	จะตายจากหรือจะพบกันวันหลัง
แม้ถ้าไม่มรณาชีวายัง	ถึงติดคุกคุมขังไม่วายคิด
จะเร็วช้าถ้ามีเวลาออก	จะมาหาม้าสี่หมอกที่พิจิต
อยากรจะพาเจ้าไปก็ได้คิด	ขุกชีวิดเรานี้จะมรณา
เขาจะส่งสี่หมอกเป็นม้าใช้	จะผูกขึงกริ่งไว้อดน้ำตัญญา
สิ้นเสน่บุญเราไปลับดา	เวทนาที่ไหนใครจะรัก

ภาพประกอบ 2 ปรากฏนามพระพิจิต ในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ที่มา Fine Arts Department. (2001). The Tale of Khun Chang Khun Pharn, National Library Version, Volume 1 [เสภา เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ฉบับ หอสมุดแห่งชาติ เล่ม 1]. Bangkok: Silpa Bannakarn Publishing

ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เข้าใจถึงพัฒนาการของชุมชนของชาวเมืองพิจิตรในปัจจุบันที่มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนใหม่ในช่วงเวลาร่วมสมัยกับกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี ดังนั้นเรื่องราวและการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ก่อนหน้านี้ของชาวพิจิตรเป็นเรื่องราวประเภทตำนาน บทละครต่าง ๆ ที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของจังหวัดพิจิตร อาทิ บทละครพระราชนิพนธ์เรื่องไกรทอง ที่มีฉากของเรื่องหลักอยู่ที่จังหวัดพิจิตร หรือกลอนบทละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ที่พลายงามมีภรรยาเป็นสาวงามจังหวัดพิจิตรนามว่านางศรีมาลา เป็นต้น

ทศวรรษ 2510 จังหวัดพิจิตรได้ดำเนินการสร้างอุทยานเมืองเก่าพิจิตรขึ้นตามนโยบายของทางราชการเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยว โดยตั้งอยู่ในบริเวณตำบลโรงช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง การกำหนดให้พื้นที่โบราณสถานที่ถูกสร้างขึ้นนี้ เนื่องจากในสมัยอยุธยาได้เป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิจิตร ทั้งนี้ได้ดำเนินการจัดสร้างศาลหลักเมืองพิจิตร พร้อมด้วยศาลพ่อปู่พระยาโคตรบองเทเวราชผู้สร้างเมืองพิจิตรขึ้นใน พ.ศ. 2508

ภาพประกอบ 3 อุทยานเมืองเก่าพิจิตร

ที่มา Natural Environment and Local Arts Conservation Unit, Phichit Province.

URL: <https://culturalenvi.onep.go.th/site/detail/673> [Page 398]

การผลิตสร้างความทรงจำในอดีต เพื่อวัตถุประสงค์ในการหาอัตลักษณ์ความเป็นมาร่วมกันของชาวเมือง เนื่องจากจังหวัดพิจิตรเป็นจังหวัดที่มีหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาอาศัย โดยในแต่ละชาติพันธุ์มีลักษณะทางวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิต และความมั่นคงทางฐานะเศรษฐกิจที่แตกต่างกันออกไป และยังคงความเป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้อย่างเหนียวแน่น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Santasombat (2016) ที่อธิบายเกี่ยวกับความสำคัญของความทรงจำในอดีตที่มีผลกับปัจจุบันและอนาคตไว้ว่า “...การสร้างอดีตหรือการสร้างประวัติศาสตร์ จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อดีตถูกสร้างในปัจจุบันและมีผลต่ออนาคต ความทรงจำเกี่ยวกับอดีตเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการกำหนดนิยามความหมายของตัวเราเองในความสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น ๆ การสร้างประวัติศาสตร์ทำให้เรารู้สึกได้ถึงความสืบเนื่อง ความเชื่อมโยง และความรู้สึกเป็นพวกพ้อง...”

การสร้างพื้นที่ความทรงจำร่วมกันของคนในจังหวัดพิจิตรจึงเป็นภารกิจอย่างหนึ่งของหน่วยงานราชการที่จะสามารถทำให้คนในพื้นที่ที่มีความรู้สึกและสำนึกทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเองร่วมกัน การพยายามรื้อค้น และรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิจิตรที่มีมาอย่างยาวนาน จากเอกสาร ตำรา และพงศาวดารนั้น เพื่อนำมาจัดสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกันของคนในพื้นที่นั้นว่าเป็นมุมมองหนึ่งของการอธิบายประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการหาลักษณะที่แท้ของคนในชุมชนที่ออกจากรอบประวัติศาสตร์กระแสหลัก ผ่านการสร้างพื้นที่แห่งความทรงจำ (Sites of Memory)

พื้นที่แห่งความทรงจำในทฤษฎีของปิแอร์ นอรา (Pierre Nora) ได้อธิบายให้เข้าใจว่า “ความชอบธรรม” (legitimacy) ที่สถาปนาขึ้นมาใหม่นั้นผ่านการสร้างหมุดหมายแห่งความทรงจำ หรือการใช้พื้นที่ในการฉายภาพเรื่องราวชุดใหม่ให้เกิดขึ้นด้วยการนำเรื่องเล่า ตำรา และชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์มาเป็นส่วนช่วยในการสนับสนุนให้เกิดชุดความจริงที่ผ่านการคัดสรรมาเพื่อให้เป็นความเข้าใจเรื่องราวพัฒนาการชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ ไม่ใช่ชุดความทรงจำร่วมที่เกิดขึ้นเองจากการร่วมสมัยในเหตุการณ์เดียวกันมาแต่อย่างใด (Nora, 1989)

บทความนี้จะชี้ให้เห็นถึงการสื่อสารความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านการสร้างอุทยานเมืองเก่าพิจิตร จากหลักฐานชั้นต้นและชั้นรองทาง

ประวัติศาสตร์ จำพวกตำนาน พงศาวดารที่ได้มีการกล่าวถึงเรื่องราวของเมืองพิจิตร ในการสร้างรับรู้และการจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์เมืองพิจิตรที่อุทยานเมืองเก่าพิจิตร ให้เป็นพื้นที่แห่งความทรงจำร่วม เพื่อให้เกิดสำนึกทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อพยพเข้ามาในพื้นที่ของจังหวัดพิจิตร ในรอบสองศตวรรษที่ผ่านมา

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

บทความเรื่อง อุทยานเมืองเก่าพิจิตร พื้นที่แห่งความทรงจำ ผู้วิจัยศึกษา แนวคิด หลักการ และเอกสารงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความทรงจำของชุมชนผ่านบริบทเชิงพื้นที่ โดยเอกสารทางวิชาการดังกล่าวสามารถนำเสนอข้อถกเถียงของนักวิชาการในการอธิบาย หรือสร้างข้อเสนอที่มีมุมมองในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้น มีความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นกระบวนการสร้างสำนึกประวัติศาสตร์ของประชาชนในท้องถิ่น โดย Eawsriwong (1987) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ก็คือทำให้ความสนใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประสพการณ์ และระบบที่แตกต่างกันของชุมชนต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงภาคที่ร่วมในวัฒนธรรมและประสพการณ์ในอดีตอันเดียวกันมา ซึ่งการมี “วัฒนธรรมและประสพการณ์ในอดีตอันเดียวกันมา” นี้ เรียกว่า “สำนึกประวัติศาสตร์” โดย Chuwaen (2008) อธิบายว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นการสร้างสำนึกประวัติศาสตร์ของประชาชนในท้องถิ่นให้ตระหนักถึงคุณค่าของตัวตน และชุมชน เปิดโอกาสให้มีการศึกษาและสร้างประวัติศาสตร์ของชุมชนตนเองขึ้นมา เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความทรงจำร่วม และสามารถรวมกลุ่มกันเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้สำนึกทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นในประเทศไทยเลื่อน

หายไปภายหลังการเข้ามากำกับดูแลโดยภาครัฐตั้งแต่ทศวรรษ 2500 นำไปสู่การปรับปรุงโครงสร้างการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ที่มีรัฐเป็นศูนย์กลาง ซึ่งส่งผลต่อสำนักทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นให้เลือนหายไปจากชุมชน

ทั้งนี้ สำนักประวัติศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของสำนักชุมชน (Sense of Community) ซึ่ง McMillan and Chavis (1986) อธิบายว่า สำนักชุมชนประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ การเป็นสมาชิก (Membership) การมีอิทธิพลต่อกัน (Influence) การร่วมเติมเต็มความต้องการให้กันและกัน (Integration and Fulfillment of Needs) และ และการแบ่งปันอารมณ์ร่วมที่เกี่ยวข้องกัน (Shared Emotional Connection)

การเป็นสมาชิก (Membership)

เป็นลักษณะสำนักชุมชนจากการมีส่วนร่วมที่ร่วมกัน เช่น ภาษา การแต่งกาย และพิธีกรรม เป็นต้น โดยการจำแนกการเป็นสมาชิกนี้ วัดจาก “สำนัก” หรือความรู้สึกร่วมของสมาชิกในชุมชนที่มีความกัน และยึดถือแนวปฏิบัติอย่างเดียวกัน โดยเฉพาะพิธีกรรม ประเพณี จารีต ความเชื่อ และข้อห้ามต่าง ๆ ในวิถีชีวิต การเป็นสมาชิกนั้นเป็นตัวชี้วัดการมีสำนักชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะชี้ให้เห็นถึงจิตวิญญาณของชุมชนที่ต้องอาศัยการอยู่ร่วมกัน การสร้างข้อตกลงกัน และเกิดเป็นมิตรภาพระหว่างกัน

การมีอิทธิพลต่อกัน (Influence)

เป็นคุณสมบัติของการรู้สึกเป็นพรรคพวกเดียวกันของชุมชน โดยจะเป็นไปในทางสนับสนุนพวกตนเองเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในชุมชนแน่นแฟ้นมากขึ้น ตัวอย่างที่ชัดเจนมากที่สุดคือการแต่งงานเอาบุคคลที่อยู่ต่างชุมชนเข้ามาเป็นสมาชิกในชุมชน (แต่งงาน) บุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่เมื่อได้รับอิทธิพลทางความคิด ได้ร่วมในประเพณี หรือได้เข้าใจข้อปฏิบัติเฉพาะของชุมชนแล้วยอมรับในสิ่งเหล่านั้น บุคคลนั้นจะมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหรือรู้สึกเป็นพรรคพวกเดียวกันกับบุคคลอื่น ๆ ในชุมชนด้วย

การร่วมเติมเต็มความต้องการให้กันและกัน (Integration and Fulfillment of Needs)

เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีความปรารถนาและให้คุณค่าต่อกัน รวมถึงการตระหนักรู้ว่าตนเองต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่น และเป็นความต้องการกระทำการสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจ รู้สึก ได้รับ และมีความต้องการเช่นเดียวกับตน เรียกว่า การแสวงหาลักษณะร่วมที่มีร่วมกัน (search for similarities)

การแบ่งปันอารมณ์ร่วมที่เกี่ยวข้องกัน (Shared Emotional Connection)

เป็นลักษณะที่เป็นผลสืบเนื่องจากการได้มีประสบการณ์ร่วมกัน หรือเผชิญชะตากรรมเดียวกัน ลักษณะการแบ่งปันอารมณ์ร่วมที่เกี่ยวข้องกันนี้ อยู่ในลักษณะของการกระทำที่ส่งต่อความปรารถนาดีต่อกัน และการมีจิตวิญญาณร่วมกัน ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะชุมชนทางกายภาพ แต่รวมถึงชุมชนเสมือนเช่น กลุ่มสังคมออนไลน์ หรือชมรมเครือข่ายด้วย

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงความสำคัญจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างสำนักทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยคนในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และเกิดการรวมกลุ่มกันโดยมีความทรงจำทางประวัติศาสตร์ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งสามารถนำแนวคิดดังกล่าวมาร่วมพิจารณากับปรากฏการณ์ของอุทยานเมืองเก่าพิจิตร ในการสร้างพื้นที่ความทรงจำของคนในท้องถิ่นที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์สูงให้สามารถมีสำนักทางประวัติศาสตร์ของชุมชนร่วมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ความทรงจำ (Sites of Memory)

พื้นที่ความทรงจำ (Sites of memory) หมายถึง สถานที่ที่บันทึกความทรงจำของบุคคล โดยเป็นความทรงจำทางวัฒนธรรม และ/หรือถูกทำให้กลายเป็นสถานที่ให้ระลึกถึงความทรงจำจนกลายเป็นที่ต้องการของกลุ่มคนในสังคม (Liu, 2023) โดยพื้นที่ความทรงจำเหล่านี้ จะเชื่อมโยงผู้คนกับเวลาในอดีตหรือเหตุการณ์

ต่าง ๆ ในอดีต และช่วยให้ผู้คนเข้าใจ และเกิดความรู้สึกอยากจะทำ รักษารักษา หรืออนุรักษ์อัตลักษณ์เหล่านั้นไว้ หรือคงไว้เป็นสัญลักษณ์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติต่าง ๆ ต่อไป (Nora, 1989)

ในงานวิจัยนี้ พื้นที่ความทรงจำ หมายถึง แนวคิดเรื่องพื้นที่ความทรงจำของปีแอร์ โนรา (Pierre Nora's memory sites) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมมากขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาจากการทำการศึกษาของนักสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความทรงจำของผู้คนผ่านเรื่องเล่า มุขปาฐะ และพื้นที่ ดังที่ Nora (1989) ได้อธิบายว่าการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ที่เป็นสังคมที่เร่งรีบ และให้ความสนใจกับความผาสุกของชีวิตขณะปัจจุบันซึ่งส่งผลต่อการหลงลืมเรื่องราว หรือความทรงจำในอดีตไม่สามารถมีตัวตนหรือดำรงอยู่ในปัจจุบัน ทำให้ผู้คนเริ่มหันไปสนใจในการสร้างพื้นที่ความทรงจำเพื่อให้เกิดความจำของคนสมัยใหม่ที่เข้าไปจัดการอดีตเพื่อสร้างความทรงจำร่วมของคนในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ongsakul (2003) ที่ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่ การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่ได้นำเสนอข้อมูลภาคที่สามที่กล่าวถึงการสร้างประวัติศาสตร์ของชุมชนจินตนาการในเชียงใหม่ ที่ได้อธิบายถึงการพยายามของชนชั้นนำในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นปัญญาชน เจ้าของฝ่ายเหนือ ที่ได้สร้างเอกสารลายลักษณ์อักษรจำพวกเรื่องเล่าตำนานโดยบันทึกไว้เพื่อบอกเล่าถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของชุมชนเชียงใหม่

Hongkananukraw (2009) ได้ศึกษาเรื่อง เรื่องเล่าจากสหาย: รูปแบบและการปรากฏตัวของความทรงจำร่วมจากชุมชนอดีตแนวร่วม พคท. พบว่า พิธีรำลึกสถูป (อนุสรณ์สถาน ศาลาสหาย หินจารึก ฯลฯ) ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการคอมมิวนิสต์ และส่วนอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับขบวนการคอมมิวนิสต์ เช่น พิพิธภัณฑสถานบ้านอีสานใต้ งานสมโภชน์ ศาลาลงปู่เภา งานวันเด็ก ร้านค้าต่าง ๆ ล้วนได้สร้างความทรงจำให้กับคนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้ที่ไม่สัมพันธ์กับขบวนการคอมมิวนิสต์มาก่อน โดยสร้างความทรงจำให้เกิดผ่านอนุสรณ์สถานฯ หรือโอกาสที่ได้มารับรู้ถึงเรื่องราวถึงเรื่องราวของขบวนการคอมมิวนิสต์

Jansaeng (2010) ได้ศึกษาเรื่อง ประวัติศาสตร์ชุมชนกับการสร้างตำนาน วีรบุรุษผ่านความทรงจำร่วมในเขตจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ พบว่า อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพระยาแล ถูกสร้างให้เป็นสัญลักษณ์ประจำจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นการจัดสร้างและหยิบเลือกเอาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบางส่วนขึ้นมาสนองนโยบายการจัดตั้งทางสังคม อันเป็นหลักฐานและการควบคุมไฟร์และผู้คนในอดีตให้คิดและเชื่อเหมือนรัฐ ความทรงจำร่วมของชุมชน (Collective Memory) นั้น ไม่ได้ขีดเส้นแบ่งเหมือนเขตการปกครองของกระทรวงมหาดไทย หากแต่เป็นความทรงจำร่วมและตำนานท้องถิ่นนั้นไม่ได้จำกัดอยู่เพียงจังหวัดชัยภูมิ เพราะตามประวัติศาสตร์ได้ข้ามพรมแดนจังหวัดและมีวิถีวัฒนธรรม ความเชื่อ ร่วมกัน ปัจจุบันนี้การสร้างตำนานและความทรงจำร่วมมีการสร้างตามจุดมุ่งหมายของผู้ปกครอง โดยการแทรกหรือนำวัฒนธรรมหลวงมาสู่ท้องถิ่น และลิ้มให้ความสำคัญประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นวัฒนธรรมราชฎ์อันเกิดจากแนวคิด ความเชื่อ พิธีกรรมตำนานและเรื่องเล่าของชาวบ้าน

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า การสร้างพื้นที่ความทรงจำร่วมของชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นผ่านงานเขียนประวัติศาสตร์ และสถานที่ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในกรณีของการสร้างประวัติศาสตร์ของชุมชนเชียงใหม่ผ่านกลุ่มภิกษุณั้้นมีระเบียบแบบแผนเป็นโครงสร้าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามีการใช้กลวิธีในการสร้างชุดคำอธิบายในการสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยคนในชุมชนมากยิ่งขึ้น

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และเข้าใจแนวคิด หลักการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แนวความคิดในการสร้างพื้นที่ความทรงจำร่วมผ่านการเขียนประวัติศาสตร์ของคนในชุมชน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยในการพิจารณาเอกสารและแนวทางในการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลวิจัยได้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาประเด็นเกี่ยวกับเรื่องเล่าและการสื่อสารพื้นที่ความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองพิจิตร ผ่านการสร้างอุทยานเมืองเก่าพิจิตร

วิธีการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. เก็บและรวบรวมข้อมูล
2. คัดเลือกข้อมูลพิจารณา จากเอกสารหลักฐานลายลักษณ์อักษร และหลักฐานประเภทภาพถ่าย โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้
 - 2.1 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยตรง
 - 2.2 ข้อมูลที่เป็นส่วนประกอบ
3. ประเมินความสำคัญของข้อมูล
4. แจกแจงข้อเท็จจริงที่ได้จากข้อมูล ว่าแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กันอย่างไร
5. ตีความตามหลักฐาน
6. เรียบเรียงและนำเสนอด้วยรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

(Chalitanon, 1981; Ingkanarota & Trongyangkul, 2019)

แหล่งข้อมูล/หลักฐานทางประวัติศาสตร์

1. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 1
2. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1
3. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)
4. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และพงศาวดารเหนือ
5. ภาพถ่าย อนุสาวรีย์พ่อปู่พระยาโคตรบองเทวาราช

ผลการวิจัย

พระยาโคตมเทวราช : ตำนานการสร้างเมืองนครชัยบุรี จากพงศาวดารเหนือ

เรื่องราวของพระยาโคตมเทวราชถูกกล่าวถึงอยู่ในพงศาวดารเหนือ เรื่อง พระยาแกรกซึ่งมีเรื่องราวความเป็นมาของการสร้างเมืองชัยบุรีโดยพระยาโคตรบองไว้ว่า เมื่อราว พ.ศ. 1300 ชาวละว้าเป็นชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองและมีอำนาจมากที่สุดในดินแดนสุวรรณภูมิ ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 2 อาณาจักรใหญ่ ๆ คือ อาณาจักรทราวดี ได้แก่พื้นที่จังหวัดพิษณุโลก ไปจนถึงนครราชสีมา ทิศตะวันออกไปถึงจังหวัดปราจีนบุรี อาณาจักรยางหรือโยนก และอาณาจักรโคตรบูรณ์ สำหรับอาณาจักรทราวดีมีเมืองสำคัญ ๆ สามเมืองด้วยกัน คือ นครปฐม ละโว้หรือลพบุรี เมืองสยามหรือสุโขทัย โดยมีนครปฐมเป็นราชธานี

ต่อมาราว พ.ศ. 1400 ขอมมีอำนาจมากพระยาแกรกได้ยกทัพเข้าตีเมืองละโว้ได้ พระยาโคตมเทวราชซึ่งเป็นเจ้าเมืองละโว้ ได้พาไพร่พลอพยพขึ้นมาทางเหนือจนถึงบ้านโกณฑัญญคามและได้สร้างเมืองขึ้นที่บ้านโกณฑัญญคามนี้ ต่อมาพระราชบุตรของพระยาโคตมเทวราชได้ไปสร้างเมืองพิจิตรขึ้นอีก ดังข้อความในพงศาวดารเหนือเกี่ยวกับเรื่องนี้ มีดังนี้

“...แลพระยาโคตมเทวราช เสด็จมาที่บ้านโกณฑัญญคาม พราหมณ์ชื่อ โกณฑัญญพราหมณ์ เปนใหญ่กว่าพราหมณ์ทั้งหลายได้ 500 ครั้นเห็นพระยาแต่ไกล โกณฑัญญพราหมณ์ทั้งหลายก็ไปต้อนรับพระมหากระษัตริย์ ๆ จึงมีพระราชโองการ ตรัสถามว่า ดูราชีพ่อพราหมณ์ทั้งหลาย บ้านท่านนี้ชื่อใด ชีพ่อพราหมณ์ทูลว่าบ้านนี้ ชื่อโกณฑัญญคาม แต่ดูข้าเปนชีพ่อพราหมณ์ได้ 500 คน จึงมีพระราชโองการว่า เราจะสร้างเมืองในสถานที่นี้ ท่านทั้งหลายจะยินดีฤๅไม่ พราหมณ์ทั้งหลายก็ยินดีด้วยกันทั้งสิ้น พระเจ้าโคตมเทวราช จึงถามพราหมณ์แลเศรษฐีทั้งหลายว่า บ้านนี้เปนโบราณมาฤๅสร้างขึ้นใหม่ เศรษฐีทูลว่าบ้านนี้เปนบ้านโบราณมาได้สองชั่วสามชั่วผู้เฒ่าผู้แก่ ...จึงให้ชีพ่อพราหมณ์ตั้งพิธีกินบวชสิ้น แลราชนางเจ็ดวันแล้วสระเกล้าขึ้นโล้ร่ม พวย ถวายแก่พระอิศวรพระนารายณ์ แล้วไปเลี้ยงที่จะตั้งพระราชวัง...” (Damrong Rajanupab, HRH, 1963, p. 98)

ข้อความในพงศาวดารเหนือพบว่าพระยาโคตมเทวราชได้สร้างเมืองที่บ้าน โกลนทัตญญคาม ในหนังสือทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักรของกรม ศิลปากรได้กล่าวที่บ้านโกลนทัตญญคาม ก็คือเมืองที่เรียกกันว่า “นครชัยบุรี” และ เมืองชัยบุรีปัจจุบันอยู่ในท้องที่ตำบลบ้านน้อย กับตำบลบางคลาน อำเภอฟะเล (Phinthuphan, 1977) สำหรับคูเมืองซึ่งมีขนาดใหญ่และลึกด้วยนั้นมักจะเรียกกันว่าบึงชัยบุรี และยังเรียกในชื่ออื่นว่า บึงไชยบุรีก็มี ส่วนนครชัยบุรีหรือเมืองชัย บุรีนั้นยังเรียกกันว่า เมืองชัยบุรีอีกด้วย ความคิดเห็นของ Phinthuphan (1977) อธิบายว่า “...ชาวบ้านแถบนั้นก็ยังเชื่อกันว่าชื่อเดิมของเมืองชัยบุรีเรียกกันว่า บ้านโกลนทัตญญคามมาก่อน จึงเป็นเรื่องที่น่าเชื่อได้พอสมควรว่า เมืองชัยบุรีคือ เมืองที่พระยาโคตมเทวราชสร้างขึ้นที่บ้านโกลนทัตญญคาม ตามพงศาวดารเหนือ...”

ภาพประกอบ 4 บึงชัยบุรี สันนิษฐานว่าเป็นคูเมืองชัยบุรีเดิม
ที่มา Phinthuphan, H. (1977). Our Phichit [พิจิตรของเรา].
Phitsanulok: Srinakharinwirot University

ข้อมูลของตำนานการสร้างเมืองชัยบุรีโดยพระยาโคตมเทวราชส่งผลให้ เกิดการค้นคว้าข้อมูลทางโบราณคดีในเขตพื้นที่จังหวัดพิจิตรมากขึ้น และหลังจาก ได้มีการเข้ามาของนักโบราณคดีแล้ว พบว่าบริเวณดังกล่าวพบร่องรอยของการ สร้างเมืองอยู่จริง แต่สภาพพื้นที่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเนื่องจากช่วงเวลา ที่สำรวจนั้นเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านได้เข้ามาถากถางเพื่อแปรสภาพให้เป็น

พื้นที่เกษตรกรรมเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นหลักฐานเรื่องคูเมือง คันดิน และกำแพงเมือง นั้นจึงหลงเหลือเพียงคำบอกเล่าจากชาวบ้านที่พบฐานอิฐเป็นแนวยาวเมื่อตอนขุด ร่องสวน และพบซากเจดีย์เก่า และอาณาเขตวัดเก่าเท่านั้น

นอกจากนี้หนังสือเมืองโบราณของเรา ที่เขียนโดยหวน พินรุพันธ์ได้อ้างถึง บันทึกของนายตรี อมาตยกุล ซึ่งเคยเดินทางไปสำรวจเมืองโบราณในจังหวัดพิจิตร เมื่อ พ.ศ. 2508 พร้อมด้วย ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร และอาจารย์ ชจร สุขพานิช ซึ่งได้บันทึกเกี่ยวกับเมืองชัยบรรและตั้งข้อเสนอมว่าเมืองชัยบรรอาจจะ เป็นเมืองปากยมในสมัยสุโขทัยตอนหนึ่ง ดังนี้

“...ชั้นแรกได้เดินทางไปอำเภอบางมูลนากเพื่อไปตรวจเยี่ยม เมืองโบราณ ซึ่งในจารึกกรุงสุโขทัยเรียกว่าเมืองปากยม³ ก่อนเพราะเมือง นี้สงสัยว่าจะอยู่ตรงแม่น้ำน่านมา สมกัน คือที่ตำบลบางคลาน อำเภอ โททะเล...ผู้นำทางได้พาไปดูเมืองโบราณเมืองหนึ่งเรียกว่า เมืองชัยบรร หรือชีบรร เมืองนี้มีคูกว้างมาก คือกว้างประมาณ 100 เมตร มีน้ำขังอยู่ เต็ม ในฤดูแล้งก็ไม่แห้ง... ได้สอบถามชาวบ้านและผู้นำทางแล้ว ไม่ปรากฏ ว่าเคยได้พบเมืองโบราณนอกเมืองชัยบรรหรือชีบรรดังได้เรียนมาแต่ ตอนต้น จึงยังไม่ทราบแน่ว่าเมืองปากยมที่ปรากฏชื่อในศิลาจารึกกรุง สุโขทัยนั้น ในปัจจุบันจะตั้งอยู่ ณ ที่ใด บางทีอาจจะเป็นเมืองที่เรียกกัน ในปัจจุบันว่า เมืองชัยบรรก็ได้ แต่ยังไม่หลักฐานแน่นอนและยังไม่ได้ สำรวจตรวจค้นโดยละเอียด จึงไม่สามารถจะยืนยันได้...” (Phinthuphan, 1977)

ข้อเท็จจริงทางสภาพภูมิศาสตร์มีความสอดคล้องกับการข้อสันนิษฐานของ นายตรี อมาตยกุล กล่าวคือ แม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน (สายเก่า) เคยมาบรรจบกันที่ บริเวณนี้ก่อนจะไหลลงไปยังเมืองปากน้ำโพเพื่อบรรจบกับแม่น้ำปิงและแม่น้ำวังอีก ทอดหนึ่ง แม้ว่าข้อสันนิษฐานดังกล่าวยังไม่แสดงว่าเมืองชัยบรร และเมืองปากยม คือเมืองเดียวกัน แต่ข้อมูลดังกล่าวทำให้เราทราบข้อเท็จจริงที่น่าเชื่อถือได้

³ เมืองปากยม ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 8 (จารึกเขาสมนภูฏ) ซึ่งกล่าวถึงเรื่องราวในสมัยสุโขทัย รัชกาลพระยาสิทธิ ซึ่งเป็นตอนที่ กล่าวถึงอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัย

อย่างหนึ่งคือจากพงศาวดารการสร้างนครชัยบุรีโดยพระยาโคตรบอง ได้ปรากฏหลักฐานชัดเจนและมีร่องรอยพอที่จะบอกได้ว่า เมืองชัยบุรีได้ตั้งอยู่บริเวณดังกล่าวอย่างแน่นอน

สระหลวง เมืองเก่าพิจิตร : จากศิลาจารึก และพงศาวดาร

เมืองสระหลวง หรือเมืองเก่าพิจิตร มีอาณาบริเวณตั้งอยู่ที่ ตำบลเมืองเก่า อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร จากศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 4 ได้กล่าวถึงเมืองสระหลวง โดยกล่าวไว้ในเรื่องอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งข้อความในศิลาจารึกได้กล่าวถึงเมืองสระหลวง ดังนี้

“...อาจปราบฝูงข้าศึก มีเหมืองกว้างช้างหลาย ปราบเบื้องตะวันออก รอดสระหลวงสองแคว ลุมบาจายสคาเท้า ผังของถึงเวียงจันท์เวียงคำเป็นที่แล้ว เบื้องหัวนอนรอดคนที่ พระบางแพรก สุพรรณภูมิราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ผังทะเลสมุทร เป็นที่แล้ว เบื้องตะวันตก รอดเมืองฉอด เมือง... หงสาวดี สมุทรหำเป็นแดนเบื้องดินนอน รอดเมืองแพรมืองน่าน เมือง... เมืองพลัวพันผังของเมืองชาวเป็นที่แล้ว ปลุกเลี้ยงฝูง ลูกบ้านลูกเมืองนั้นชอบด้วยธรรมทุกคน...” (Committee for Consideration and Publishing of Historical Documents, Office of the Prime Minister, 1978)

ข้อความในศิลาจารึกนี้แสดงว่าอาณาจักรสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้นกว้างขวางมาก ทิศตะวันออก ตลอดเมืองสระหลวง (รอดเมืองสระหลวงหมายถึงตลอดเมืองสระหลวง) เมืองสองแคว และเมืองอื่นอีกหลายเมืองด้วยกัน ชื่อเมืองสระหลวงที่น่าเชื่อว่า เป็นเมืองพิจิตรเก่า หรืออาณาเขตของเมืองพิจิตรเก่า มีสระหรือบึงอยู่มาก สำหรับบึงที่อยู่ใกล้เมืองพิจิตรเก่า หรือในท้องที่จังหวัดพิจิตรปัจจุบัน บึงสีไฟ บึงตะโกน บึงมะแข้ง ที่ไกลออกไปก็มีบึงชัยบุรี บึงสัพพายและบึงบัว เป็นต้น (Governor's Office Phichit, Ministry of Interior, 1987) นอกจากนี้ชื่อเมืองโพนบุรีมีความเกี่ยวข้องกับคำว่า “บึง” เนื่องจากคำว่า “โพน” (อ่านว่า โอะ-คะ) ในพจนานุกรมฉบับทันสมัยของอาจารย์เปลื้อง ณ นคร ก็หมายถึง ห้วงน้ำซึ่งก็คือเป็นบึงนั่นเอง

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเมืองสระหลวงเป็นเมืองพิจิตรเก่ายังมีอีก เช่น หม่อมเจ้าจันทระจริยราชินี ทรงกล่าวว่า เมืองสระหลวงเป็นเมืองพิจิตรเก่าบนฝั่งแม่น้ำน่าน เรียกคู่กับเมืองพิษณุโลกเก่า เมืองสระหลวงสองแคว ทำนองเดียวกับเรียกเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัยซึ่งเป็นเมืองอยู่บนฝั่งแม่น้ำยมทั้งคู่ นอกจากนี้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงกล่าวถึงเมืองสระหลวงในหนังสือนิทานโบราณคดีเรื่องคันเมืองโบราณอีกว่า เมืองสระหลวงเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองพิจิตร ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและพระองค์ยังกล่าวถึงเมืองสระหลวงคือเมืองพิจิตรไว้ในบทนิพนธ์เรื่องพระร่วงอีกด้วย

ในสมัยอยุธยา เมืองพิจิตรมีความสำคัญของถูกปรากฏขึ้นอีกครั้งในพระราชพงศาวดารหลายฉบับ อาทิ พระราชพงศาวดารฯ ฉบับพระพนรัตน์ (แก้ว) พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) พระราชพงศาวดารกรุงสยาม ฉบับบริติชมิวเซียม และคำให้การชาวกรุงเก่า มีการเล่าถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระศรีสรรเพชญ์ที่ 8 หรือพระเจ้าเสือ ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินมาสร้างวัดโพธิ์ประทับช้าง ที่จังหวัดพิจิตร เพื่อเป็นอนุสรณ์รำลึกถึงสถานที่ประสูติของพระองค์

นอกจากนี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครคำกลอนเรื่อง “ไกรทอง” ความว่า มีจระเข้ใหญ่ตัวหนึ่งมีนามว่า “ชาละวัน” เมื่อเข้าไปอยู่ในถ้ำจะกลับลายร่างเป็นมนุษย์แต่พอออกมาจากถ้ำจะกลายร่างเป็นจระเข้ดังเดิม วันหนึ่งชาละวันได้คาบเอาลูกสาวของท่านเศรษฐีเมืองพิจิตรมีนามว่าตะเกาทอง เอาไปเป็นคู่ครองภายในถ้ำ จนท่านเศรษฐีได้ติดต่อกับไกรทองผู้เรืองเวทมนตร์จากจังหวัดนนทบุรีมาทำการปราบถึงตายปัจจุบันชื่อในเรื่องไกรทองได้กลายเป็นชื่อตำบลชื่อหมู่บ้านตามท้องเรื่องหลายแห่ง เช่น บ้านเศรษฐี เกาะศรีมาลา ดงชาละวัน และสระไข้ ฯลฯ เป็นต้น โดยเรื่องราวจากที่ทรงพระราชนิพนธ์มานั้น มีส่วนในการสร้างความทรงจำร่วมของชาวเมืองพิจิตรในฐานะเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และตำนานเมืองของจังหวัดพิจิตร

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนที่จะมีการจัดตั้งระบบมณฑลเทศาภิบาลนั้นได้ทำการย้ายเมืองพิจิตรถึง 2 ครั้ง จากตำบลเมืองเก่า

อำเภอโพธิ์ประทับช้าง ในปี พ.ศ. 2424 โดยไปสร้างเมืองพิจิตรใหม่ที่บ้านปากทาง ตำบลปากทาง โดยตั้งศาลากลางจังหวัดเป็นการชั่วคราวขึ้นที่เหนือต้นโพธิ์ใหญ่ ใกล้ปากทางที่จะไปตำบลคลองคะเชนทร์ ซึ่งอยู่ตรงบริเวณเชิงสะพานพระพิจิตร (สะพานข้ามแม่น้ำน่านปัจจุบัน) ต่อมาใน พ.ศ. 2427 แม่น้ำน่านได้กัดเซาะบริเวณศาลากลางว่าการเมืองพิจิตรที่สร้างขึ้น จึงได้ย้ายเมืองใหม่อีกเป็นครั้งที่สองโดยย้ายไปตั้งที่บ้านท่าหลวง ตำบลในเมือง (Governor's Office Phichit, Ministry of Interior, 1987) ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองพิจิตรใหม่ในปัจจุบันนี้

อนุสาวรีย์พ่อปู่พระยาโคตรบองเทเวราช : พื้นที่ความทรงจำของชาวเมืองพิจิตร ณ อุทยานเมืองเก่าพิจิตร

การย้ายเมืองพิจิตรในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งผลให้เมืองพิจิตรเดิม ที่อยู่บริเวณตำบลเมืองเก่า อำเภอโพธิ์ประทับช้างนั้นถูกลดบทบาทและความสำคัญลงจากหน่วยงานราชการ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2507 นายแสวง ศรีมาเสริม ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตรมีดำริที่จะบูรณปรับปรุงฟื้นฟูเมืองพิจิตรเก่าตามนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว และสร้างสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและได้กำหนดให้มีการผังเสนาหลักเมืองขึ้นใหม่ ณ ตำบลโรงช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง เนื่องด้วยเห็นว่าพื้นที่บริเวณดังกล่าวมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน (Governor's Office Phichit, Ministry of Interior, 1987)

ศาลหลักเมืองพิจิตร ทำด้วยไม้หลักประหารโจรจากคดีปล้นที่โด่งดังในการปิดตลาดอำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วยกลุ่มโจรประมาณ 30 คน หัวหน้าโจรชื่อ “เสือใบ กุลแพ” ถูกจับตัวได้เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2508 นอกจากนั้นยังมีสมุนโดนจับกุมได้อีกหลายคน และถูกคณะปฏิวัติสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร สั่งประหารชีวิตโดยการสร้างหลักประหารใกล้ ๆ ตลาดอำเภอท่าเรือ (สถานที่ปล้น) ในปี 2509 โดยการยิงเป้าหมู่ (เพชฌฆาต 1 ต่อ 1) ให้สัญญาณยิงพร้อมกันในช่วงเวลาเดียวกัน ผู้กำหนดพิธีการในการตั้งศาลหลักเมืองคือ หลวงปู่โง่น โสรโย เป็นผู้กำหนดฤกษ์ในการตั้งศาลหลักเมืองโดยการนำไม้หลักประหารโจรที่อำเภอท่าเรือมาทำเป็นท้าววิรุฬห์ พญาครุฑ พญานาคและพระอินทร์ ประดิษฐานไว้ที่ศาลหลักเมืองหลังใหม่ ในวันที่ 16 เมษายน 2511 เวลา 12.00 น. ตรงกับวันอังคาร

แรม 4 ค่ำ เดือน 5 ปีวอก จ.ศ.1330 มีการจารึกลงบนศิลาฤกษ์ (Phinthuphan, 1977)

ด้านล่างภายใต้อาคารศาลหลักเมืองเป็นที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์พ่อปู่พระยาโคตรบองเทเวราชผู้สร้างเมืองพิจิตร ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตอย่างมากว่าเพราะเหตุใดจึงมีการประดิษฐานอนุสาวรีย์พระยาโคตรบอง ณ สถานที่แห่งนี้ อีกทั้งรูปลักษณะของการหล่ออนุสาวรีย์พระยาโคตรบองนั้นหล่อขึ้นด้วยเนื้อสำริด อยู่ในท่าลักษณะนั่งลำตัวตรงตั้งฉาก พระเศียรมีมาลา (หมวกกะโล) ฉลองพระองค์ด้วยเสื้อราชปะแตน และทรงสนับเพลาโจงตามอย่างข้าราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 ไม่มีการประดับเหรียญตราหรือสัญลักษณ์ใด ๆ พระหัตถ์สองข้างทรงประคองพระแสงในลักษณะนอนราบกับพระเพลา (ดังภาพที่ 2) จากลักษณะที่ปรากฏของรูปหล่ออนุสาวรีย์ทำให้ผู้เขียน ตั้งข้อสังเกตว่าการสร้างอนุสาวรีย์พ่อปู่พระยาโคตรบองไม่ได้ให้ความสำคัญในความถูกต้องตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งลักษณะของท่าทาง และรูปลักษณะของอนุสาวรีย์นั้นมีลักษณะคล้ายกับข้าราชการที่ถูกส่งมาจากส่วนกลางเพื่อทำหน้าที่บริหารกิจการงานเมืองมากกว่ากษัตริย์นักรบอย่างตำนานเรื่องพระยาโคตรบองที่กล่าวถึงการต่อสู้และการเป็นกษัตริย์ที่เก่งกล้า และสร้างเมืองพิจิตรขึ้น ภาพของพระยาโคตรบองจากลักษณะที่ปรากฏออกมานั้นทำให้ผู้พบเห็นรู้สึกถึงความสงบบรมเย็น มากกว่าการเกรงขาม อีกทั้งที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์ของพระยาโคตรบองก็อยู่ภายใต้ศาลหลักเมืองสะท้อนถึงความมั่นคงของเมืองนั้นมีความเชื่อของผู้นำเป็นหลักในการสร้างความมั่นคงให้กับเมืองพิจิตร

ภาพประกอบ 5 อนุสาวรีย์พ่อปู่พระยาโคตรบอง จัดสร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2510 - 2512
ที่มา Ministry of Culture, URL: https://www2.m-culture.go.th/th/article_view.php?nid=162650

ดังที่กล่าวในตอนต้นถึงตำนานเมืองนครชัยบุรีอันเป็นเมืองที่ถูกสร้างขึ้นโดยพระยาโคตมเทวราช ผู้ซึ่งลี้ภัยและอพยพมาจากเมืองละโว้ นครชัยบุรีจากหลักฐานโบราณคดีพบว่าอยู่บริเวณเขตอำเภอโพทะเล ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอโพธิ์ประทับช้าง อันเป็นสถานที่ตั้งของอนุสาวรีย์พ่อปู่พระยาโคตรบอง ดังภาพที่ 2

ความเกี่ยวข้องของเมืองชัยบุรี และเมืองสระหลวง (ปัจจุบันคืออำเภอโพธิ์ประทับช้าง) มีปรากฏในพงศาวดารเหนือตอนหนึ่งเกี่ยวกับการย้ายเมืองจากนครชัยบุรีของพระเจ้ากัญจนกุมาร กษัตริย์ผู้ครองนครชัยบุรีต่อจากพระยาโคตมเทวราชผู้เป็นพระราชบิดา การย้ายเมืองของพระเจ้ากัญจนกุมารปรากฏดังนี้

“...แลพระยาโคตมเทวราช มีพระราชบุตรองค์หนึ่งชื่อเจ้ากัญจนกุมาร เปนพระยาแทนพระบิดา นานมาจึงชื่อเจ้าไวยยักษา ครั้นใหญ่มาชื่อเจ้าโคตรตะบอง ไปสร้างเมืองพิจิตร จึงมีชื่อพระยาโคตรตะบอง เจ้าไวยยักษาไปสร้างเมืองพิไชย จึงได้ชื่อ พระยามือเหล็ก...” (Damrong Rajanupab, HRH, 1963, p. 98)

ตำนานพงศาวดารเหนือมีปรากฏถึงการสร้างเมืองสระหลวงขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1601 แต่หลักฐานจากโบราณคดีปรากฏถึงโบราณสถานสิ่งปลูกสร้าง และโบราณวัตถุในบริเวณดังกล่าวอยู่ที่สมัยสุโขทัย - ออยุธยา ได้แก่วัดมหาธาตุภายในอุทยานเมืองเก่าพิจิตรซึ่งอยู่บริเวณเดียวกันกับศาลหลักเมืองและอนุสาวรีย์พ่อปู่พระยาโคตรบองเทวราชนี้ จึงไม่อาจสรุปได้ว่าเมืองสระหลวง เป็นเมืองที่ถูกสร้างโดยพระยาโคตรบองเทวราช เนื่องจากหลักฐานที่พบมีความย้อนแย้งทางลำดับเวลา ตลอดจนไม่มีหลักฐานอื่นใดมาสนับสนุนตำนานเรื่องการสร้างเมืองสระหลวงโดยพระยาโคตรบองเลย

นอกจากในฐานะของผู้ปกครองบ้านเมืองที่สืบเชื้อสายมาแต่พระยาโคตมเทวราชแห่งนครชัยบุรีแล้ว พ่อปู่พระยาโคตรบองเทวราช ยังเป็นหนึ่งในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสร้างความเลื่อมใสศรัทธาของคนในชุมชนตำบล โรงช้าง ตำบลเมืองเก่า และบริเวณใกล้เคียงซึ่งหากสังเกตจากภาพที่ 2 จะพบ พวงมาลัยดอกไม้มัสการะ ถูกนำมาเป็นเครื่องบูชา เพื่อขอพรตามคำกล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ในทางปกป้องคุ้มครองภัยให้แก่ผู้มาสักการะ นอกจากนี้ทางสำนักงานจังหวัดพิจิตรได้

เผยแพร่ภาพถ่ายการจัดงานประเพณีสงกรานต์สงน้ำพ่อปูบูชาหลักเมืองพิจิตรเป็นประจำทุกปี โดยพื้นที่ในการจัดงานนั้นจะอยู่บริเวณอุทยานเมืองเก่าจังหวัดพิจิตร โดยภายในงานนอกจากจะมีการแห่รูปหล่อพ่อปูพระยาโคตรบองเทเวระชอกมาให้คนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวได้สักการะบูชาอีกด้วย

ในทศวรรษ 2550 – 2560 ทางสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตรและหน่วยงานราชการจังหวัดพิจิตรได้จัดให้มีการแสดง แสง สี เสียง ที่มีเนื้อหาและโครงเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการสร้างเมืองพิจิตรโดยพ่อปูพระยาโคตรบองเทเวระช และเนื้อหาเกี่ยวกับพัฒนาทางการประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิจิตรที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติ เช่น เรื่องราวการประสูติของพระศรีสรรเพชญ์ที่ 8 แห่งกรุงศรีอยุธยา มีส่วนสำคัญในการสร้างพื้นที่แห่งความทรงจำร่วมของชุมชนผ่านอุทยานประวัติศาสตร์เมืองเก่าพิจิตรตามทฤษฎีของปีแอร์ นอรา ที่อธิบายเกี่ยวกับการใช้ชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์มามีส่วนในการสนับสนุนให้เกิดชุดความจริงที่ผ่านการคัดสรรมาเพื่อให้เป็นความเข้าใจเรื่องราวพัฒนาการชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ ไม่ใช่ชุดความทรงจำร่วมที่เกิดขึ้นเองจากการร่วมสมัยในเหตุการณ์เดียวกันกับพื้นที่แต่อย่างใด

อภิปรายผล

ผลการศึกษาเรื่อง อุทยานเมืองเก่าพิจิตร พื้นที่แห่งความทรงจำ ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของประวัติศาสตร์เมืองพิจิตร ผ่านเรื่องเล่าของการสร้างเมืองพิจิตร มีส่วนสำคัญในการสื่อสารความทรงจำร่วม ผ่านการสร้างอนุสาวรีย์พ่อปูพระยาโคตรบอง การจัดประเพณีประจำจังหวัดโดยหน่วยงานวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร สะท้อนให้เห็นถึงการผลิตซ้ำของการสร้างพื้นที่ความทรงจำของผู้คนในจังหวัดผ่านข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างสำนึกร่วมทางชุมชนที่มีความเป็นมาที่ยาวนาน ตรงกับทฤษฎีของปีแอร์ นอรา ที่ได้กล่าวถึงเรื่องของพื้นที่แห่งความทรงจำ (Sites of Memory) ว่ามีส่วนสำคัญในการสร้างสำนึกของผู้คนผ่าน

การสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นมาหนึ่งชุดในพื้นที่ที่มีคนมาอาศัยอยู่ร่วมกันจะสามารถทำให้ผู้คนเกิดสัจนิรันดร์ของความทรงจำที่ร่วมกันขึ้นมาแน่นอน

การสร้างอุทยานเมืองเก่าพิจิตร นับว่าเป็นการสร้างพื้นที่ความทรงจำร่วมของสำนักทางประวัติศาสตร์ให้กับคนในจังหวัดพิจิตร และผู้ที่สนใจมาศึกษาภายในอุทยานเมืองเก่าพิจิตร มีพื้นที่ให้กับการจัดแสดงเรื่องราวของประวัติศาสตร์วรรณคดีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดพิจิตร อาทิ ถ้าพญาชาละวัน จัดแสดงเรื่องราวด้วยศิลปะปูนปั้นพญาชาละวันจะเข้ยักษ์ ไกรทองกำลังเจ็ดหอสังหารพญาชาละวัน หน้าปากถ้ำ วัดมหาธาตุเป็นโบราณสถานก่อด้วยอิฐ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานของวัดนี้เมื่อ พ.ศ. 2478 ประกอบไปด้วยพระธาตุเจดีย์ เป็นเจดีย์ทรงลังกา ส่วนวิหารได้พบสิ่งก่อสร้าง 2 ยุคสมัย คือ สมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา บริเวณโดยรอบพบเจดีย์รายจำนวนมากและแนวกำแพงขนาดใหญ่ เกาะศรีมาลาถูกสร้างขึ้นตามวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน ด้วยการสร้างเกาะศรีมालานี้ให้พ้องกับชื่อของนางศรีมालาภรรยาของพลายงาม บุตรชายขุนแผนซึ่งครั้งหนึ่งผ่านมาที่เมืองพิจิตรแห่งนี้

นอกจากนี้อุทยานเมืองเก่าพิจิตรนี้มีส่วนสำคัญในการก่อสร้างความทรงจำและเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิจิตรเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การจัดประเพณีประจำจังหวัดโดยหน่วยงานราชการต่าง ๆ ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการผลิตซ้ำของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ให้แก่คนในพื้นที่จังหวัดพิจิตรขึ้นมาใหม่ เป็นกระบวนการเพื่อสร้างสำนึกร่วมทางชุมชนที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นมาที่ยาวนานของพัฒนาการชุมชน เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การสานประโยชน์ และการอยู่ร่วมกันในพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากกลุ่มคนที่มาอาศัยอยู่ในจังหวัดพิจิตรมีความแตกต่างหลากหลายทั้งชาติพันธุ์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมประเพณี การสร้างอัตลักษณ์ และประวัติศาสตร์ของจังหวัดให้มีศูนย์กลางอยู่ที่ผู้สร้างเมือง หรือการใช้วรรณกรรมเพื่อเพิ่มพูนความสำคัญและบทบาทของจังหวัดนั้น ย่อมทำให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในความเป็นคนพิจิตรมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความทรงจำของบริบทพื้นที่ หากมีการเพิ่มเติมหลักฐานที่ชี้ให้เห็นเกี่ยวกับเนื้อหาของการใช้ในการแสดง แสง สี เสียงของจังหวัดพิจิตร รวมถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร จะทำให้ข้อมูลและประเด็นการวิเคราะห์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- Chalitanon, N. (1981). *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย [Thai Historiography]*. Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project and Thammasat University Press.
- Chuwaen, Y. (2008). ความสำคัญและขอบเขตของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบัน [The Importance and Scope of Contemporary Local History]. *Journal of the Faculty of Arts, Silpakorn University*, 25(1), 102-114.
- Committee for Consideration and Publishing of Historical Documents, Office of the Prime Minister. (1978). *ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 [Collection of Thai Inscriptions Installment I]*. Bangkok: Fine Arts Department.
- Damrong Rajanupab, HRH. (1963). *ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 1 ตอนต้น [Collection of Historical Archives Volume 1: Initially Installment]*. Bangkok: Fine Arts Department.
- Eawsriwong, N. (1987). *หลักฐานและการใช้หลักฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ [The Historical Sources and Their Use for The Study of Southern Local History]*. In เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการครูระดับมัธยมศึกษาเรื่อง “แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้” [Documents for The Workshop for Secondary School Teachers on The Topic “Educational Guidelines Southern Local History”]. Songkhla: Institute for Southern Thai Studies, Thaksin University.
- Fine Arts Department. (2001). *เสภา เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ฉบับ หอสมุดแห่งชาติ เล่ม 1 [The Tale of Khun Chang Khun Pharn, National Library Version, Volume 1]*. Bangkok: Silapa Bannakarn Publishing
- Governor's Office Phichit, Ministry of Interior. (1987). *ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดพิจิตร [The History of Interior in Local Administration: Phichit Province]*. Phichit: Juladit Printing.
- Hongkananukraw, A. (2009). *เรื่องเล่าจากสหาย: รูปแบบและการปรากฏตัวของความทรงจำร่วมจากชุมชนอดีตแนวร่วม พคท. [The Narratives from Former CPT Comrades: Forms and Emergence of Collective memory] (Master's Thesis)*. Bangkok: Thammasat University.

- Ingkanarota, M., & Trongyangkul, W. (2019). ประวัติศาสตร์นิพนธ์ [Historiography]. Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.
- Jansaeng, A. (2010). ประวัติศาสตร์ชุมชนกับการสร้างตำนานวีรบุรุษผ่านความทรงจำร่วมในเขตจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ [Community history and the creation of heroic legends through collective memory in Nakhon Ratchasima and Chaiyaphum provinces]. Bangkok: Thailand Science Research and Innovation (TSRI).
- Liu, M. (2023). The Functional Sites of “Sites of Memory” in Hungarian-Chinese Bilingual School in Budapest. *Ethnographica et Folkloristica Carpathica*, (25), 55-66.
- McMillan, D.W. and Chavis, D.M. (1986). Sense of community: A definition and theory. *American Journal of Community Psychology*, 14(1): 6-23
- Maha Chakri Sirindhorn, H.R.H. Princess. (2006). บันทึกเรื่องการปกครองของไทยสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ [Records of Thai Governance During the Ayutthaya And Early Rattanakosin Periods]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Nora, P. (1989). Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations*, 26, 7–24. <https://doi.org/10.2307/2928520>
- Ongsakul, S. (2003). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่: การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น [Report of Community History Research Project in Chiang Mai: Creating Local History]. Bangkok: The Thailand Research Fund. <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:33191>
- Phichit Provincial Cultural Office. (2013). ๑๐ ชชาติพันธุ์ ในจังหวัดพิจิตร [10 Ethnic Groups in Phichit Province]. Phichit: Phichit Provincial Cultural Office.
- Phinthuphan, H. (1977). พิจิตรของเรา [Our Phichit]. Phitsanulok: Srinakharinwirot University

- Poopongpan, W. (2006). *กฎหมายเทียรบาลในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาถึง พ.ศ. 2348* [The Palatine Law as A Source for Thai History from the Ayutthaya Period to 1805] (Doctoral dissertation). Bangkok: Chulalongkorn University. Retrieved from <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/56661>
- Santasombat, Y. (2016). ร้อยแปดวิถีทัศน์: สำนักทางประวัติศาสตร์ [Multi-Paradigm: Historical Consciousness]. Retrieved 5 October 2023, from http://www.friends-without-borders.org/article.htm?detail_id=95#.Vy3SE4R97IV
- Srising, S. (1994). รายงานการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) ในจังหวัด พิษณุโลกและพิจิตร [The Report on the culture of Thai Song Dam (Lao Song) in Phitsanulok and Phichit provinces]. Phitsanulok: Naresuan University.
- Thammasat University. (1986). *ประชุมหนังสือประกอบวิชาประวัติศาสตร์ กฎหมายไทย เล่ม 1* [Collection of Thai Legal History Reference Book, volume I]. Bangkok: Faculty of Law, Thammasat University.
- Wongthes, S. (2006). *ภูมิสังคมวัฒนธรรม เรื่อง ชื่อบ้านนามเมือง จังหวัดพิจิตร* [Geo-Social culture: Local Names in Phichit Province]. Bangkok: Office of the National Culture Commission.

